

شیوازناسی و پژوهی گورانی: تاییه تمه‌ندییه سه‌ره کییه کان

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۹/۱۵ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱/۲۹

به‌ختیار سه‌جادی^۱

مأموستای به‌شی زمان و نه‌ده‌بی ئینگلیسی و توئژه‌ری نیوه‌کات له توئژینگه‌ی کوردستان‌ناسی،
زانستگای کوردستان

چکیده

کورتیه

این مقاله بر آن است تا ویژگی‌های بارز شعر گورانی را از روی قالب و محتوا مورد بررسی قرار دهد و سپس شاخصه‌های سبک‌شناختی ادبیات گورانی را به‌مثابه یک کل منسجم تبیین کند. این پژوهش نخست به این پرسش می‌پردازد که آثار ادبی گورانی از لحاظ اصطلاح‌شناسی ادبی در چه جایگاهی قرار می‌گیرد و از میان اصطلاحاتی نظیر مکتب، سبک، اسلوب و سنت ادبی کدامیک می‌تواند به بهترین نحو ممکن این دسته از آثار را شامل شود. ویژگی‌های سبک‌شناختی ادبیات گورانی با توجه به مؤلفه‌های زیر مورد تحلیل قرار گرفته است: وزن و قافیه، واژه‌گزینی، قالب ادبی، صور خیال، الگوهای شنوایی، تقابل صورت و محتوا، وحدت اندام‌وار، تقابل عقل و احساس، و نوع مخاطب. در پایان، ضمن بررسی تطبیقی شعر گورانی و شعر کلاسیک کرمانجی بر اساس مؤلفه‌های مذکور، این دو سنت ادبی بررسی سبک‌شناختی نیز شده است.

نهم وتاره ده‌یه‌وئ تاییه‌تمه‌ندییه سه‌ره کییه‌کانی شیعری گورانی له رووی فۆرم و ناوه‌رۆکه‌وه به‌خاته به‌ر هه‌له‌سه‌نگاندن و پاشان هه‌ول ده‌دات مۆرکه به‌رچاوه‌کانی و پژوهی گورانی له رووی شیوازناسی نه‌ده‌بیه‌وه دیاری بکات. نهم خویندنه‌وه به سه‌ره تا به‌م پرسه‌وه ده‌ست پێ‌ده‌کات که نه‌وه به‌ره‌مانه کامه‌ن که له‌م لیکۆلینه‌وه په‌دا ده‌خړینه به‌ر تیشکی شی کردنه‌وه و پاشان له‌م پرسیاره ده‌کۆلینه‌وه که کۆی به‌ره‌مه‌کانی و پژوهی گورانی له رووی زاراوه‌ناسی نه‌ده‌بیه‌وه ده‌خړینه چ‌خانه‌یه که‌وه؛ به واتایه‌کی تر، له زاراوه‌کانی «قوتابخانه»، «ریاز»، «ئوسلوب»، یان «نهریتی نه‌ده‌بی»، به‌کاره‌ینانی کام به‌ک ده‌توانی له رووی شیوازناسییه‌وه پر به‌پستی کۆی هاوچه‌شنی به‌ره‌مه‌کانی نهم سامانه نه‌ده‌بیه بی. پاشان، تاییه‌تمه‌ندییه شیوازناسانه‌کانی و پژوهی گورانی به سه‌رنجدان به‌م لایه‌نانه‌ی خواره‌وه شی ده‌کرینه‌وه: کیش، زمانی شیعری و هه‌لبژاردنی وشه، قالبی نه‌ده‌بی، سه‌روا، ئیماژ و ئولگوه ده‌نگییه‌کان، دوانه‌ی روخسار/ ناوه‌رۆک، به‌کیتییه نه‌نداموار، دوانه‌ی عقل/ هه‌ست و به‌رده‌نگ. له‌کۆتاییشدا، هه‌ول ده‌درئ جیاوازییه شیوه‌یی و ناوه‌رۆکییه‌کانی و پژوهی گورانی له‌گه‌ل و پژوهی کلاسیکی کرمانجی ناوه‌راست بخریته به‌ر ده‌ست و له‌م ریگه‌یه‌وه به‌راورد‌کارییه‌کی شیوازناسانه له‌نیوان نهم دوو نه‌ریته نه‌ده‌بیه‌دا ئاراسته بکری.

کلیدواژه‌ها: ادبیات گورانی، سبک‌شناسی، وزن و قافیه، الگوهای شنوایی، صورت و محتوا، وحدت اندام‌وار.

وشه‌گه‌لی سه‌ره‌کی: شیوازناسی، ریاز، کیش، سه‌روا، ئولگوه ده‌نگییه‌کان، دوانه‌ی روخسار/ ناوه‌رۆک، به‌کیتییه نه‌نداموار.

١- پیشه‌کی

ئه‌گه‌رچی سه‌ره‌تاکانی ده‌رکه‌وتنی وئژه‌ی گۆرانی به‌ شیوه‌ی نووسراو و هه‌مه‌گیر بۆ سه‌ده‌ی چوارهم و پینجه‌می کۆچی ده‌گه‌رپته‌وه و گۆرانی وه‌کوو زمانی پیوه‌ری ئایینی یارسان ره‌چاو ده‌کرا، به‌لام ئه‌مه‌پاش سه‌ده‌ی نۆه‌م و ده‌هه‌می کۆچی بوو که وئژه‌ی گۆرانی له‌ سه‌ر ده‌ستی شاعیرانی گه‌وره‌ی گۆرانی نووسدا گه‌شه‌یه‌کی به‌رچاوی به‌ خۆوه‌ بینی. له‌ دوو سه‌ده‌ی کۆتایی سه‌رده‌می درێژخایه‌نی ده‌سه‌لاتی ئه‌رده‌لانه‌کاندا، واته‌ له‌ ناوه‌راستی سه‌ده‌ی یازده‌هه‌مه‌وه تا کوو ناوه‌راستی سه‌ده‌ی سیزده‌هه‌می هه‌تاوی، که ناوه‌ندی ئه‌م ده‌سه‌لاته‌ به‌ تایه‌تی له‌ شاری سنه و ده‌ورو به‌ریدا گردو کۆ کرابۆوه، نه‌ریتیکی ئه‌ده‌بی قورس و قایم سه‌ری هه‌لدا و پاشان به‌ خێرای روه‌ی له‌ گه‌شه و په‌ره‌سهندن کرد. گه‌رچی تا پینش سه‌ده‌ی یازده‌هه‌م چاومان به‌ گه‌له‌ک به‌ره‌می ئه‌ده‌بی ناوازه‌ ده‌که‌وی که له‌ ناوچه‌کانی ژیر ده‌سه‌لاتی ئه‌م میرنشینه‌دا هاتوونه‌ته‌ به‌ره‌م، به‌لام ئه‌مه‌ له‌ ناوه‌راستی سه‌ده‌ی یازده‌هه‌می کۆچی هه‌تاوییه‌وه به‌م لاوه‌ بوو که، له‌ لایه‌که‌وه، نه‌ریتیکی ئه‌ده‌بی دامه‌زراو، له‌ لایه‌کی تریشه‌وه، زاراوه‌ی گۆرانی (واته، هه‌ورامی) بوو به‌ زمانی ئه‌ده‌بی گشتگیری ئه‌و ناوچه‌یه‌. بابه‌تی سه‌ره‌کی ئه‌م وتاره‌ی به‌رده‌ست بریتیه‌ له‌ لیکۆلینه‌وه له‌و نه‌ریته‌ ئه‌ده‌بییه‌ی به‌ وئژه‌ی گۆرانی ناسراوه و له‌ ناوه‌راستی سه‌ده‌ی یازده‌هه‌مه‌وه تا کۆتایی سه‌ده‌ی سیزده‌هه‌می کۆچی هه‌تاوی له‌ ناوچه‌کانی ژیر ده‌سه‌لاتی ئه‌رده‌لانه‌کاندا هاتوونه‌ته‌ به‌ره‌م چ له‌ باری شیوازناسانه‌وه و چ به‌ سه‌رنجدان به‌ فۆرم و ناوه‌رۆکی ئه‌و به‌ره‌مانه‌.

٢- پینشینه‌ی لیکۆلینه‌وه

چه‌ند لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی به‌پینز له‌ سه‌ر تایه‌تمه‌ندییه‌کانی وئژه‌ی گۆرانی له‌م سالانه‌ی دواییدا به‌ ئه‌نجام گه‌یشتون. هه‌لبه‌ت زۆربه‌ی هه‌ره‌ زۆری ئه‌م لیکۆلینه‌وانه‌ زیاتر تیشکیان خستۆته‌ سه‌ر رافه‌کاریی ئه‌و به‌ره‌مانه‌ و ماناکردنه‌وه‌ی دێره‌ شیعریه‌یه‌کان و یاخود گرنگیدان به‌ ناوه‌رۆکی به‌ره‌مه‌ ئه‌ده‌بییه‌کانی ئه‌م سه‌رده‌مه‌. یه‌کیک له‌ نمونه‌ سه‌ره‌تایه‌یه‌کان که تیدا ئاماژه‌ بۆ شاعیرانی سه‌ر به‌م نه‌ریته‌ ئه‌ده‌بییه‌ کراوه ئه‌نجومه‌نی ئه‌دیبان نووسراوه‌ی ئه‌مین فه‌یزی به‌گه‌ که چه‌ند نمونه‌ شیعریکی

مهولهوی و کورته یه ک له ژیاننامه کهی هیناوه ته وه.^۱ پاشان له میژووی ئەدهبی کوردی دا نووسینی عه لائه دین سه جادی باسی چوار شاعیری گه وهی ئەده لان کراوه که ئەمانه ن: بیسارانی، مهولهوی، سالمی سنه، و مه جدی.^۲ ههروه هاش سه جادی له دهقه کانی ئەدهبی کوردی دا شیعیری مهولهوی وه کوو یه کی له چه شنه تاییه ته کانی دهقه ئەدهبییه کوردییه کان به نمونه دههینتیه وه.^۳

له سه ره تایی بیسته کانی سه دهی رابردوو به م لاوه و له رۆژنامه کانی کوردستانی عێراقدا چه ندین ئاماژه و لیکۆلینه وه ده رباره ی ئەو و شیعرانه کراوه که به زاراوه ی گۆرانی هۆنراونه ته وه و لیره دا کار و چالاکی و نووسینه کانی پیره میرد له دوو رۆژنامه ی ژین و ژیاندا وه کوو یه که م خویندنه وه کان له م به ره مانه دینه ئەژمار. له سه ره تایی شهسته کان به م لاوه په پیتا په پیتا دیوانی شیعیری شاعیره هه لکه وتوو ه کانی سه رده می ئەرده لان هاتنه چاپ کردن؛ پاشان، هه ر له م قوناغه دا له چه ندین نامه ی ماستییر و دوکتۆرای زمان و ئەدهبی کوردیدا ئاوړ له م به ره مانه دراوه ته وه و توپژه ران هه ولیان داوه ئەو به ره مانه بخویننه وه. یه کی له م لیکۆلینه وانه نامه ی دوکتۆرای عێزه دین مسته فاره سووله به ناوی ریالیزم له ئەدهبی کوردیدا که گه رچی بابه تی سه ره کی له م کتیبه دا ئەدهبی ریالیستی کوردییه، به لام ئەدهبی رۆمانتیکی کوردییش خراوه ته به ر هه لسه نگاندن و لیره شدا باس له مهولهوی و کاریگه ریی ئەو «قوتابخانه» یه له سه ر سه ره له دانی شیعیری نوپی کوردی کراوه. ۴. ههروه هاش، پرۆفیسۆر مارف خه زنه دار له بهرگی دووه م و سییه می میژووی ئەدهبی کوردیدا باسی گه لیک شاعیری سه ر به م نه ریتیه ی کردوو ه. ۵. یه کیکێ تر له م به ره مانه نامه ی ماستییری خورشید ره شید ئەحمه ده به ناوی ریازی رۆمانتیکی له ئەدهبی کوردیدا که لیره شدا

۱- ئەمین فهیزی به گ، ئەنجومه نی ئەدیانی کورد، ئەسته نۆل: چاپی ترجمان حقیقت، ۱۹۲۰. چاپی دووباره له بهغداد: چاپخانه ی کۆری زانیاری عێراق، ۱۹۸۳، ل ۳۲-۲.

۲- عه لائه دین سه جادی، میژووی ئەدهبی کوردی، چاپی دووه م، بهغداد: چاپخانه ی مه عاریف، ۱۹۷۱، ل ۲۱۳-۲۰۵، ۳۰۶-۲۷۶، ۴۰۸-۳۹۸ و ۴۲۰-۴۰۹.

۳- عه لائه دین سه جادی، دهقه کانی ئەدهبی کوردی، بهغداد: چاپخانه ی کۆری زانیاری کورد، ۱۹۷۸، ل ۱۰۴-۸۹.

۴- عزالدین مَلطَفی رسول، الواقیعه فی الادب الکردی، بیروت: ۱۹۶۶.

۵- مارف خه زنه دار، میژووی ئەدهبی کوردی، بهرگی دووه م، چاپی دووه م، هه ولیتر: ئاراس، ۲۰۱۰، بهشی دووه م تا هه شتم؛ مارف، خه زنه دار، میژووی ئەدهبی کوردی، بهرگی سییه م، هه ولیتر: ئاراس، ۲۰۱۰، بهشی هه ژده تا بیست و دوو.

وهك بهرهمی پیشوو باسیک له سهر لایه نی رۆمانتیزم له شیعیری مهوله وی دا کراوه و ههروه هاش باسی گرنگایه تی لایه نی ناوه رۆک دهکات لهو شیعرانه دا. ١. یهکیکی تر له م لیکۆلینه وانه نامه ی دوکتۆرای ئه نوهر قادر محهمه ده که له سهر مهوله وی به ئه نجام گه یشتوو. ٢. له کوردستانی ئه م دیویشدا به م دواییانه چهند تیزیکی زانکۆیی له سهر بهرهمه ئه ده بییه کانی ئه و سهرده مه نووسراون که یهکیک لهو بهرهمه مانه نامه ی ماستیری کولسووم عوسمانپور له سهر جوانیناسیی شیعره کانی مهوله وی کورد. ٣

٣- ریباز، قوتابخانه، یان نه ریتی ئه ده بی؟

پیش ئه وه ی ئه م بهرهمه مانه له رووی شیوازناسییه وه بخرینه بهر هه لسه نگاندن، پیوسته له سهر پیناسه ی چهند زاراوه یه ک هه لۆسته یه ک بکه ی ن. ئایا به کاره ی تانی کام له م زاراوانه ده توانی پر به پیستی کۆی ئه و بهرهمه ئه ده بییه بی که له سهرده می ئه رده لانه کاند و به زاراوه ی گۆرانی هاتوو نه ته بهرهمه ؟ جیاوایی نیوان ئه م زاراوانه چییه ؟ لیره دا زۆر به کورتی پیناسه ی ئه و زاراوانه ده خرپته بهر ده ست و پاشان له ئه نجامدا ئماژه بۆ ئه وه ده کری که کام یه ک له م زاراوانه ده توانی به ته واوی پیشانده ری هاوچه شنی شیوازناسانه ی کۆی ئه و بهرهمه مانه بی که له و سهرده مه دا نووسراون.

ده کری بوتری شیواز له ئه ده بی فارسیدا خاوه ن دوو مانای گشتی و تایبه ته . مانای تایبه تی زاراوه ی شیواز بۆ ئه و که سانه ی شاره زای ئه ده بی فارسین مانایه کی دیار و ئاشکرایه . شیواز له م مانا تایبه ته یدا به و پۆله ئه ده بییه جیا جیا یانه ده وتری که ههر له سهره تای سهره لدانی ئه ده بی فارسیه وه له کۆتایی سه ده ی سییه مه وه تا کۆتایی سه ده ی سیزده مه می هه تاوی وه کوو کۆیه کی هاوچه شن و هاوئا هه نگ و هاوشیوه له سهر ده ستی چه ندین شاعیری گه وره ی فارسبیژ هاتوو نه ته بهرهمه . شیواز له م مانایه یدا دابه شه کری به سهر چه ندین شیوازی گه وره ی ئه ده بی فارسی وه کوو شیوازی خوراسانی، شیوازی عیراقی، شیوازی هیندی و شیوازی گه پانه وه .

١- خورشید ره شید ئه حمه ده، ریبازی رۆمانتیکی له ئه ده بی کوردیدا، به غداد: ده زگای رۆشنیری و بلا و کردنه وی کوردی، ١٩٨٩، لیل. ١٠٥-٨١.

٢- انور قادر محمده، مهوله وی، شاعیری لیری کای گه وره ی کورد، نامه دوکتۆرا، ٢٠٠٣.

٣- کلیمو عیمان پور. زیبایی شناسی دیوان اشعار مولوی کرد. سلیمانیه: اداره فرهنگ، ٢٠١٠.

ههر کام له م شيوازانه بوخويان خاوهني مورکي ديار يکراوي خوږيان و ههر کامه يان هه لگري کومه لي تايه تمه نديي جياوازن. به لام، شيواز به مانا گشتيه که ي له ته ده بي فارسيدا ده توانري بو ره خنه کاريي به ره همي هه موو شاعير و نووسهر و ته نانه ت ده رهينه ري فيلم و هونه رمه نداني شيوه کاريش سوودي لي وهر بگيري. لي ره دا به مه به ستي تيگه يشتنی شيواز، ره خنه گره جيا جياکان سوود له چه ندين ده رکه و ته و خه سله تي ته و به ره مه که لک وهر ده گرن وه ک فورم، بنه ما، و جوړي هه لېژار دني وشه کان و ته نانه ت جيهان بيني و شيوه مامه له ي داهينه ر له گه ل بابته تي به رباسي به ره مه که يدا (شميسا، ۱۳۷۰: ۲۵-۱۸).

له ته ده بي ئينگليسيشدا، شيواز له ماناي دووه مي ته م زار او په له زمان و ته ده بي فارسيدا نزیکه. شيواز لي ره دا به شيوه يه کي گشتي به م چه شنه پيناسه کراوه: شيواز شيوه ي ده بريني زمانناسانه له په خشان يا خود شيه درايه. شيواز بر يتيه له شيوه و چلو نايه تي ده بريني ته و شته ي نووسهران و شاعيران ده يانه وي بيلين. شيوازي به ره ميکي تايه ت له ريگه ي جوړي هه لېژار دني وشه کان، جوړي بنه ماي رسته کان، جوړه کاني هونه ر و ته کنیکه به کارهاتو وه کان، چه شني کيش و سه رواکان و تولگووه ده نگيه کاني تر و، به گشتي له سونگه ي سه رجه م تايه تمه ندييه شيوه يه کاني ته و به ره مه و مه به سته گوته يه کانيشي شيده کريته وه (Abrams, ۱۹۹۳: ۲۰۳).

ههروه هاش، له تيوريه ستاندارده کاني زانستي که لامدا شيواز به گشتي به سه ر سي جوړي به رز، مامناوه ندي، و خواردا دابه ش ده کري. دياره له م پيناسه يه دا «شيوازي به رز» به ماناي شيواز يکي يه کسه ر ته ده بييه که ليوانليوه له هونه ر و ته کنیکه ته ده بييه جيا جياکان. «شيوازي خوار» يش ده لاله ت ده کاته سه ر شيوازي ناسايي زمان يان ههر جوړه که مایه سييه ک له شيوازي به ره ميکي ته ده بييدا.

له ته ده بي کورديدا شيواز ده بر ي تايه تمه ندييه شيوه يي و فورمييه کاني به ره ميکي ته ده بي و هونه رييه و هه ر بويه ش له ته ده بي کورديدا شيواز زياتر پيشانده ري مورکه تاکه کاني به ره ميکي ديار يکراوه. ههر به هه مان شيوه، شيواز ناسي بر يتيه له پيشاندا ن و ده ر خستني تايه تمه ندييه فورمي و شيوه يه کاني به ره ميکي ته ده بي چه له رووي هه لېژار دني وشه و ده سته واژه کانه وه و چه له رووي بابته تي به رباسي ته و به ره مه و چه له رووي شيوازي رسته سازي و دار شتنی رسته کانه وه؛ ههروه هاش، شيواز ناسي،

خویندنه وهی جوړی بڼه‌مای رسته‌کان و تهنانهت قالبی ئه‌ده‌بیی دیاریکراوی ئه‌و به‌ره‌مه و سه‌رجه‌م مؤرکه شیوه‌بییه‌کانی ئه‌و به‌ره‌مه به جوړی کیسه‌کان و سه‌روا‌کانیسه‌وه ده‌گریته‌وه. که‌واته، به‌کاره‌یتانی ئه‌م زاراو‌یه بو لیک‌کولینه‌وه له ئه‌ده‌بی ئه‌رده‌لانیسه‌وه له جیی خو‌په‌تی؛ هه‌لبه‌ت، ئه‌گه‌ر کو‌ی به‌ره‌مه‌کانی ئه‌م سه‌رده‌مه له رووی شیوازه‌وه هاو‌چ‌ه‌شن و هاو‌ش‌په‌و بن، ئینجا ده‌کری به شیوازی ئه‌رده‌لانی ناود‌پر بکری‌ن. به‌لام، هه‌ر وه‌ک دواتر ده‌رده‌که‌وی، له به‌ر ئه‌وه‌ی که هه‌ندی‌ک له به‌ره‌مه ئه‌ده‌بییه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه له رووی شیوازاناسییه‌وه له به‌ره‌مه‌کانی تر جیاوازن، که‌واته نا‌کری و ناشبی له‌م زاراو‌یه بو ده‌ست‌نیشان‌کردنی کو‌ی به‌ره‌مه ئه‌ده‌بییه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه که‌لک وه‌ر‌ب‌گیر‌دری.

له لایه‌کی تره‌وه، زاراو‌یه ری‌باز (trend) له زمان و ئه‌ده‌بی کوردیدا زی‌اتر هه‌لگری دوو مانای لیک‌جیاوازه. ئه‌م زاراو‌یه له لایه‌که‌وه له‌و با‌سانه‌دا به‌کار ده‌بری که پیه‌ندیان به‌ سو‌ف‌ی‌گه‌ری و ته‌ریقه‌ته‌وه هیه و زاراو‌یه ری‌باز له‌م گوتاره‌دا زاراو‌یه‌کی ئاشنا و فره‌پاته وه‌ک چو‌ن ده‌وتری ری‌بازی قادری یان ری‌بازی نه‌قشبه‌ندی له سو‌ف‌ی‌گه‌ریدا. ئه‌م زاراو‌یه له مانای دوو‌ه‌می خو‌یدا سه‌رجه‌م ئه‌و شیوه و ری‌گه و تهنانهت میتو‌ده جیا‌جیا‌یانه ده‌گریته‌وه که له گوتاره جیاوازه‌کاندا وه‌ک ئایین، سیاسه‌ت و ئه‌خلاق به‌کار ده‌بری‌ن. هه‌ربو‌یه به‌کاره‌یتانی ئه‌م زاراو‌یه بو ده‌ست‌نیشان‌کردنی کو‌ی به‌ره‌مه ئه‌ده‌بییه‌کانی سه‌رده‌می ئه‌رده‌لان نادروسته. هه‌روه‌هاش، راسته له ئه‌ده‌بی کوردیدا ری‌بازی ئه‌ده‌بیمان هیه، به‌لام ده‌بی بو‌تری که ری‌بازی ئه‌ده‌بی له قوتابخانه‌ی ئه‌ده‌بی جیاوازه و هه‌ر‌کامیان پیناسه و تاییه‌تمه‌ندی تاییه‌تی خو‌ی هیه.

به‌کاره‌یتانی زاراو‌یه «قوتابخانه» بو پۆلیک به‌ره‌مه‌می ئه‌ده‌بی و هونه‌ری له ئه‌ده‌بناسیدا خو‌ی له‌خو‌یدا دیارده‌یه‌کی مۆد‌پ‌رنه. به‌ واتایه‌کی تر، تهنانهت له خویندنه‌وه و هه‌لسه‌نگاندنی ئه‌ده‌بی روژ‌ئاوا‌یشدا تا به‌ر له سه‌ده‌ی هه‌قده‌ه‌م رووبه‌رووی هیچ قوتابخانه‌یه‌کی ئه‌ده‌بی و هونه‌ری نایینه‌وه. له لایه‌کی تریشه‌وه، هاتنه‌ ئارا و دامه‌زراندنی «قوتابخانه» پئو‌ستی به‌ بیاننامه، ره‌خنه‌ی ئه‌ده‌بییه‌ی هاومو‌رک و تیوری ئه‌ده‌بییه‌ی کگرتوو و گشتگیر و تایه‌ت هیه. جگه له‌مه‌ش، قوتابخانه ئه‌ده‌بییه‌کان له ئه‌ده‌بی روژ‌ئاوا‌ییدا گر‌یدراون به‌ فه‌لسه‌فه و لایه‌نه جیا‌جیا کۆمه‌لایه‌تی و فره‌ه‌نگی و سیاسیه‌کانی شیوه‌ی ژیا‌نی ئه‌و سه‌رده‌مه‌وه که تییدا ئه‌و

قوتابخانه یه گه شه و پهره ی سه ندووه (Haghighi, ۱۹۹۳: ۷-۱۵). که واته، ئەم زاراوه یه ناتوانی دهربری ئەو پۆله به رهه مه بی که له سه رده می ئه رده لانه کاندانوسراون، چونکه، ههر وهک ده زانری، ئەو به رهه مانه له لایه که وه هه موویان تاییه تمه ندیبی هاوشیوه ی شیواز ناسانه یان تیدا نییه و، له لایه کی تریشه وه، ئیمه خاوه نی به یان نامه یان نوسینیکی روونکه ره وه و تیۆریک دهرباره ی ئەو مۆرکانه نین که له سه ر دهستی یه کی له شاعیره کانی ئەو سه رده مه نووسرابی.

له م وتاره دا له نیو ئەو زاراوانه ی که بو دیاری کردنی هاوشیوه یی و هاوچه شنیی شیواز ناسانه ی به رهه مه ئە ده بییه کانی سه رده می ئه رده لان دینه به کاره ی تان، له زاراوه ی «سونه تی ئە ده بی» یان «نهریتی ئە ده بی» که لک وه رگیراوه. ئە مه ش ئەو نهریته یه که زۆر به ی شاعیرانی ئەو سه رده مه په پره وویان کردووه و له لایه که وه له ژیر کاریگه ریبدا بوونه و له لایه کی تریشه وه بوخۆیان په ره یان پی داوه. ئەم نهریته ئە ده بییه به شیوه یه کی به ربلاو له به رهه می بیسارانی و له سه ده ی یانزه ی کۆچیدا رهنگی داوه ته وه و پاشان خانای قوبادی له سه ده ی دوانزه دا په ره ی پی داوه و له سه ده ی سپزده شدا له سه ر دهستی مه وله وی گه یشتۆته لوتکه ی به رزی هونه ریی خۆی. له م نهریته ئە ده بییه دا هه ست به چه ندین ماکه هاوشیوه ی شیواز ناسانه ده که یین؛ به لام، به کاره ی تانی ده سه ته واژه ی «شیوازی ئه رده لانی» به مه به سستی ده ست نیشان کردنی ئەو به رهه مانه ی له و سه رده مه دا دانراون ناولی ناتیکی هه له یه چونکه، وهک پیشتر وترا، ئەو به رهه مانه له یه ک شیواز پهیره وی ناکه ن و نمونه ی ریز په ری وایان تیدایه که له باری شیواز ناسییه وه یه کسه ر پینچه وانه ی ئەوانی ترن. جگه له مه ش، زاراوه ی شیواز دهربری جوۆری روانگه ی تیۆریکی ئە ده بی و فه رهه نگی و یان فه لسه فییه و له چه ندین ماکه و تاییه تمه ندی و بنه واشه پینکه اتووه. ئه رده لان ناوی ئەو بنه ماله و ده سه لاتیه که فه رمانیان له و ناوچانه به ده سه ته وه بووه نه ک ناو نیشانی جوۆریک روانگه ی فه لسه فی یان تایینی یان ئە ده بی-کۆمه لایه تی بو ژیان. ههروه هاش، له ئە ده بی کوردیدا واتای چه مکی شیواز له مانای یه که می ئەم زاراوه یه له ئە ده بی فارسیدا که له سه ره وه ئاماره مان پی کرد جیاوازه.

که واته، ده کری بلین که له هه لسه نگانندی ئە ده بی کوردیی پیش سه ده ی هاوچه رخدا، رووبه پرووی چه ندین نهریتی ئە ده بیی جیاواز ده بیینه وه وهک نهریتی ئە ده بیی ئه رده لان به زاراوه ی گۆرانی، نهریتی ئە ده بیی بابان به زاراوه ی کرمانجی

ناوه‌پراست و نهریتی ئەدەبیی بۆتان یان خالیدییه‌کان به زاراوه‌ی کرمانجی سه‌روو. هەر چه‌ند، لێره‌شدا باشتەر وایه بوتری «نهریتی ئەدەبیی زالی ئەرده‌لانه‌کان» چونکه هەر له سه‌رده‌می ئەرده‌لانه‌کاندا و به تایه‌ت له کۆتاییه‌کانی ده‌سه‌لاتیاندا هه‌ست به نهریتیکی ئەدەبیی یه‌کسه‌ر جیاواز له و نهریته زاله‌ده‌کری؛ ئەمه‌ش ئەو نهریته‌یه که له لایه‌که‌وه به زاراوه‌یه‌کی تری زمانی کوردی به‌ره‌م ده‌خولقینی و له لایه‌کی تریشه‌وه له باری تایه‌تمه‌ندییه شیوازاناسانه‌که‌وه به ته‌واوی له و نهریته زاله‌جیاوازه. هه‌ربۆیه له و زاراوانه‌ی سه‌روه‌وه ته‌نها زاراوه‌ی «نهریتی ئەدەبی» یه که ده‌توانی به ته‌واوی ده‌بپری هاوچه‌شنیی شیوازاناسانه‌ی کۆی ئەو به‌ره‌مانه‌بی که له و سه‌رده‌مه‌دا و به زاراوه‌ی گۆرانی خولقی‌ندراون.^۱

۴- نموونه‌کان بۆ شیکاری له‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌دا

گه‌رچی له سه‌ده‌ی یازده‌وه‌ بۆ سه‌ده‌ی سێزده‌هه‌م چاومان به‌گه‌له‌ک به‌ره‌می ئەدەبی دانسقه و به‌رز ده‌که‌وی که به زاراوه‌ی گۆرانی هاتوونه‌ته‌نووسین، به‌لام، له‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌دا سێ نموونه‌شێعیری سێ شاعیری هه‌لکه‌وتوو له‌سێ سه‌ده‌ی جیاوازا ده‌کوو نموونه‌ده‌خه‌ینه‌به‌ر هه‌لسه‌نگاندن. له سه‌ده‌ی یازده‌هه‌مدا تیشک ده‌خه‌ینه‌سه‌ر شاعیری گه‌وره‌ی ئەو ده‌وره‌یه، مسته‌فا بیسارانی؛ له سه‌ده‌ی دوازه‌هه‌مدا ئاوڕ له‌شێعره‌کانی خانای قوبادی ده‌دینه‌وه؛ له سه‌ده‌ی سێزده‌هه‌میشدا نموونه‌ی شێعیری شاعیری به‌رزی ئەم سه‌رده‌مه، مه‌وله‌وی، ده‌هینینه‌وه. هه‌لبه‌ت له‌م وتاره‌دا به‌ره‌می ئەم سێ شاعیره‌وه‌کوو نموونه‌له‌و به‌ره‌مانه‌هینراوته‌وه که خاوه‌نی هاوشیوه‌یی شیوازاناسانه‌ن که ژماره‌ی ئەم به‌ره‌مانه‌ش زۆرن؛ گه‌له‌ک شاعیری دیکه له‌م نهریته ئەدەبییه‌دا به‌ره‌مه‌کانیان له‌رووی شیوازاناسییه‌وه‌هاوشیوه‌ و هاوچه‌شنی ئەو سێ نموونه‌یه‌ن؛ بۆ وینه، له به‌ره‌مه‌کانی وه‌لی دیوانه و مه‌ستوره‌دا هه‌ست به‌و هاوشیوه‌یه‌ی شیوازاناسانه‌ده‌کری. هه‌رچه‌ند ده‌بی ناماژه‌ش به‌وه‌بکری که هه‌ر له‌م سه‌رده‌مه‌دا چه‌ند شاعیری‌ک له‌ئارادا بوونه که چ له‌رووی زاراوه‌وه و چ له‌رووی شیوازه‌وه له‌و سێ شاعیره‌ و له‌زۆربه‌ی شاعیرانی ئەو سه‌رده‌مه‌جیاوازن. بۆ

۱- هه‌لبه‌ت به‌سه‌رنجدان به‌وه‌ی که زۆربه‌ی ره‌خه‌نگران له ئەدەبی کوریدا له زاراوه‌ی رۆمانتیسیم بۆ ده‌ستنیشان کردنی شیوازی به‌ره‌مه‌کانی مه‌وله‌وی و به‌تایه‌ت کاریگه‌ری ئەم شیوازه‌له‌سه‌ر سه‌ره‌لانی شێعیری نوێی کوردی و شێعیری عه‌بدو‌لا گۆران که‌لک وه‌رده‌گرن، ده‌توانین شیوازی به‌ره‌مه‌شێعریه‌کانی ویژه‌ی گۆرانی به «رۆمانتیسیمی کۆن» و شه‌پۆلی شێعیری گۆران به «رۆمانتیسیمی نوێ» ناو به‌رین.